

Vi satte vår resande reporter Petra Östergren på en båt till Nya Zeeland – läs om landets dynamik och den osedvanligt progressiva politiken på flera områden, i synnerhet vad gäller rättigheterna för marginaliserade grupper som ursprungsbefolkningen, sexsäljare och hbt:are.

Progressivitetslandet

Nya Zeeland – landet med 40 miljoner får, men inte särskilt många fårskallar

Petra Östergren

Eva bodde på randen av en grönkädd vulkanslutning tillsammans med en påfågel, en halvblind katt och en traumatiserad häst. Jag tyckte länge synd om hästen där den stod vid stängslet, tyst bligande. Den verkade så ensam. Men sedan berättade Eva att märren, förutom att lida av posttraumatisk stress, var lite dum, och att jag därför inte alls behövde tycka synd om den.

Det var hårda ord att komma från Eva, som med sitt ängliska utseende var känd i trakten för sitt väna väsen och helande förmågor. Hon berättade att märren en gång varit en framgångsrik tävlingshäst, men att den efter en svår olycka aldrig blivit sig själv igen, och att det var hennes son som tjatat sig till hästen. Eva försökte säga nej, påpeka att det räckte med att vara fodervårdar till de som de redan hade och att det ändå skulle bli hon som skulle få ta hand om den. Men sonen insisterade, och kanske var det för att hans far omkommit i en klätterolycka några år tidigare som hon till slut gav med sig.

Det blev precis som Eva förutspått. Sonen flyttade ut och Eva blev kvar med hästen – som inte gick att ha bland andra hästar. Den blev biten och sparkad och hindrad att komma in i stallen, särskilt när det regnade. Eftersom den dessutom gick in i träd och stängsel (det var så Eva drog slutsatsen att den var lite dum) hade den alltid småsar som Eva var tvungen att plåstra om. Därför var det bra att hästen var ensam, förklarade Eva för mig. Det färre skador att ta hand om, och hon hade ändå fullt upp med att läka dess psykiska trauman. Så jag blev lugnad och nöjde mig med att ge den ärrade märren äpplen och morötter på väg till mina olika strapatser.

Lyttelton och allmän nyzeeländsk historik. Det var hos Eva, hästen, påfågeln och katten jag hade min bas i Nya Zeeland. Det var också hennes bed & breakfast som kom att bli en av

mina kilar in i det nyzeeländska samhälle under de tre månader jag var där undersöka landets progressiva politik.

Eva hade immigrerat med sin man för några decennier sedan, serverade himmelskt tyskklingande fruktpajer och upplät sitt hus för diverse new age-seanser och musiksessioner. Jag tackade min lyckliga stjärna varje morgon jag fick vakna och se ut över havsviken som formats i den vulkaniska halvön Banks. Genom de två stora fönstren i mitt sovrum såg jag de ståtliga bergen på andra sidan, och eukalyptusträden som vajade i den ständiga vinden. På nätterna slogs pungråttorna och åkte kana på taket. På morgonen tjöt påfågeln förnöjt, och spände upp sina vackra fjädrar inför de beundrande gästerna och den något mer likgiltiga katten.

Platsen låg inte långt från Lyttelton; en gång i tiden sydöns viktigaste hamnstad. Här ankrade skeppen med varor som skulle till öns huvudstad, Christchurch, som fortfarande ligger tryggt inbäddad på en plåtå på andra sidan bergen. De nyanlända försökte först bygga en väg runt halvön, som sticker ut likt en vårta ungefär på mitten av östkusten. När det inte lyckades packade man häst och vagn för att åka över bergskammen. Att man sedan skyndande sig att spränga en tunnel förvånar inte. Att åka över bergskammen må vara en vacker upplevelse i dag, men på 1840-talet när Aotearoa – ”det långa vita molnets land”, det maoriska namnet för öarna som utgör Nya Zeeland – befolkades av engelsmän, fransmän och några enstaka tyskar, kineser och indier var det tillräckligt kämpigt att få jorden att bli fruktbar. Den två kilometer långa tunneln som invigdes 1867 underlätade också för de expeditionsfartyg som hade Lyttelton som sin utgångspunkt för att utforska Sydpolen.

Nu var Lyttelton en sömning och halvt förfallen stad. Inte ens passagerarna från lyxkryssarna som likt glittrande höghus

la till i hamnen kunde hjälpa till – trots den stora roll som turismen spelar för den nyzeeländska ekonomin. Nästan 10 procent av den totala arbetskraften återfinns där, och bidrar till nästan lika mycket av landets BNP. Men passagerarna från lyxfartygen slussades utan pardon direkt in i bussar som tog dem till hamnen på andra sidan halvön, till pittoreska Akaroa där avgörande äventyr för nationen utspelat sig en gång i tiden.

Redan 1769 seglade *James Cook* förbi Banks halvö, men eftersom han inte såg låglandet på andra sidan bergen – och dessutom blev distraherad av en hägring ute i havet – seglade han förbi utan att upptäcka de två naturliga hamnarna. På 1830-talet hade europeiska valfångare gjort halvön till sitt centrum, vilket också medfört att maorierna i området decimerats av sjukdomar och muskedunder. I samma veva började britererna förhandla med maorierna om ett landavtal, ett avtal som höll på att gå om intet när en kapten från en engelsk brigg grep in i de inommaoriska stridheterna i området kring Akaroa.

Maorierna, öns ursprungsbefolkning, kom till landet för cirka 1 000 år sedan. Om folket från de polynesiska öarna drev dit och hamnade där av misstag eller om det var en avsiktlig färd tvistas om, men i vilket fall befolkades först den norra ön och sedan den södra. På sydön, alltså där jag befann mig, kämpade de olika klanerna mot varandra, och på 1600-talet lyckades Ngai Thau-klanen ta över. Vad kaptenen från den engelska briggen gjorde var att hjälpa den norra öns hövding att tillfångata hövdingen för Ngai Thau under en blodig massaker. Detta fick till effekt att det pågående avtalet gick om intet och moderlandet skyndsamt sände en representant för att få slut på liknande krigsförbrytelser. Man lyckades dock snart komma överens om ett nytt avtal som reglerade makt- och landrelationen mellan maorierna och britererna, waitangifördraget, och som har betydelse för den här berättelsen.

Akaroa var också platsen för ett fransk-brittiskt gruff. En fransk valfångare ville starta en fransk koloni på sydön och köpte – under inte helt korrekta omständigheter – land av de lokala maorierna och for iväg för att hämta franska familjer. Han var inte särskilt populär när han återvände. Engelsmännen skyndade sig att hissa flagg och se till att domstolarna fastslog det brittiska styret. Eftersom klanhövdingarna redan skrivit under waitangifördraget var det inte så mycket för den initiativrike valfångaren att göra. Att åka tillbaka var dock inte att tänka på, så passagerarna slog sig ned i trakten och lyckades sätta sin prägel på byggnader och gatu-

namn – vilket är vad som i dag drar besökarna från lyxbåtarna och gör att turistpengarna vänder Lyttelton ryggen.

Förutom detta lilla aber verkar dagens lytteltonbor trivas i den några tusen man starka staden som klättrar upp för hisnande branta gator. Invånarna är stolta över vad man ändå förmår uppbringa på den enda gata som är i någotsånär fungerande skick. Pubar med livemusik, ett trendigt kaffeställe inhyst i en gammal fabrik, en bättre begagnad bokhandel, den bästa thaimaten i området, en fin delikatessbutik med ekologiskt närproducerat och dessutom en välsorterad hälsokostbutik. På lördagarna inträffar veckans höjdpunkt – marknaden med lokalproducerat och ekologiskt odlade grönsaker och frukt, ostar, kött och choklad och naturligtvis det bästa kaffe som går att få tag på.

Jag trodde länge att hälsokosten, hippiekulturen och nyandligheten i området var en anomali, men allt eftersom insåg jag att det inte bara är bungyjump, bergsklättring och inspelningsplatserna

för Sagan om ringen som drar. Till Nya Zeeland kommer också många sökare. Eva och hennes vänner förklarade fenomenet med öarnas 25 miljoner år gamla och mycket speciella energi. Det är härifrån den världsomspännande andliga förvandlingen kan ske, om jorden nu överlever det enligt Mayakalendern ödesdigra året 2012, det fanns delade meningar om det.

De nyandliga inslagen visade sig också förgrenas och återuppstå på de mest förvånande platser. En av de radikalfeminister jag lyckades spåra upp för att förstå mer av landets politiska dynamik, tillstod efter ett långt samtal att den verkliga orsaken till varför hon var emot pornografi var på grund av energivibrationerna.

Män som onanerar till bilder av traumatiserade kvinnor och barn skapar vågor av negativitet som fortplantar sig över jorden. ”Tänk dig själv”, sa hon. ”Om du kommer in i en stor sal med glada människor, så blir du själv glad. Om du kommer in i en aggressiv församling, så påverkas du av det.”

Jag tyckte att det var ett försöande drag hos denna välutbildade och välartikulerade radikalfeminist.

Att hon inte talade öppet om detta kunde jag förstå, det skulle förta eggen av hennes politiska agenda. Pragmatism är A och O för att bedriva framgångsrikt förändringsarbete i Nya Zeeland.

Den progressiva politiken. Att jag hamnade på Nya Zeeland hade delvis att göra med min radikalromantiska föreställning om landet. När jag fått förfrågan om vart i världen jag ville åka för att skriva ett reportage radade jag upp länder och anledningar, och vid Nya Zeeland blev jag hejdad och fick frågan om det inte bara fanns fårfarmare där. Nej, inte alls svarade jag med

”De nyandliga inslagen visade sig också förgrenas och återuppstå på de mest förvånande platser.”

”Pragmatism är A och O för att bedriva framgångsrikt förändringsarbete i Nya Zeeland.”

eftertryck. Där fördes osedvanligt progressiv politik på flera områden, i synnerhet vad gällde rättigheter för marginaliserade grupper som ursprungsbefolkningen, sexsäljare och hbt:are. Jag kände inte till alla detaljer, men när jag bodde i Australien för några år sedan och den aboriginiska rörelsen tillsammans med vänstergrupper organiserade "Sorry Day" för att förmå den konservativa regeringen och premiärministern *John Howard* be om ursäkt, vägrade man stenhårt. Det där hände för länge sedan, och de vita som levde i dag inte hade någon skuld. I Nya Zeeland hade Labourregeringen däremot bett om ursäkt för länge sedan, och genomförde dessutom landsförlikningar med maorierna. Den första transsexuella parlamentsledamoten i världen, *Georgina Beyer*, fanns också där. Hon passade dessutom in i alla ovanstående kategorierna, eftersom hon är maorier och före detta prostituerad.

Jag hade intervjuat Georgina Beyer. När jag såg en dokumentär om henne hade hennes paranta uppenbarelse och styrka fångat min uppmärksamhet. Ett klipp visade hur hon, klädd i dräkt, stod upp i det nyzeeländska parlamentet och munhögs med en häcklande motståndare. Frågan gällde den nya prostitutionslagstiftningen som parlamentet skulle rösta om, och hon lät motståndaren förstå att hon, som före detta gatuprostituerad, nog visste mer än vad han gjorde om tillvaron på gatan, och vad som skulle kunna göras för att förbättra den. Det var avkriminalisering som gällde. Jag imponerades och antog att den tuffa och självklara attityden var vad som hade hjälpt henne att först bli borgmästare i en konservativ småstad, och strax därefter invald i parlamentet. När jag hade frågade var hennes styrka kom ifrån sa hon att många i hbt-gruppen var maorier eller kom från Stillahavsöarna, och att man i de kulturerna alltid haft en mer självklar plats. "Det finns en slags gemensam navelsträng mellan grupperna, ett slags rackartyg vi alltid hittar på", hade hon sagt med ett högt skratt.

Det bestämdes att jag fick åka för att ta reda på vad den där navelsträngen bestod av.

Det visade sig att Nya Zeeland förutom att föda upp en massa får förde en progressiv politik på ett flertal områden, men en politik vars konsekvenser inte alla gånger var de avsedda.

Vad gäller fåren uppgick antalet ett tag till 80 miljoner. Nu var de nere i 40 miljoner och sjunkande. Förra året gjorde mjölkindustrin en stor vinst, vilket gjorde att bönderna övergav fårskötsel och istället satsade på mjölkkor. Detta oroade kännare som ansåg att det kunde få en bumerangeffekt, särskilt eftersom

exportberoendet gör landet känslig för förändringar i den globala ekonomin. Det är ändå fortfarande ett relativt välmående land efter den tidigare höga efterfrågan efter till exempel bomullen på 1950-talet. Levnadsstandarden är jämförbar med södra Europa, och i olika livskvalitetsindex rankas landet från nummer 1 till 20. De kommer säkert också att rida ut krisen, eftersom de allt mer vänder sig till asiatiska handelspartners. Förra året skrev Kina sitt första frihandelsavtal med ett i-land – det var med Nya Zeeland.

Vad gällde den progressiva politiken så fanns den mycket riktigt där. Innan jag går in på det, låt mig först säga att det fanns en annan anledning till varför jag åkte till Nya Zeeland, eller snarare varför jag kunde stanna där så pass länge. Saker som hände var intressant för mitt avhandlingsprojekt, att undersöka hur den svenska sexköpslagen användes i andra länder. En parlamentsledamot hade ett år tidigare hänvisat till "den otroliga framgångsaga" som han

menade att den svenska prostitutionsmodellen var, och ville därför att deras egen nya prostitutionslagstiftning skulle bytas ut. En av de personer jag sökte upp var därför *Jan Jordan*, kriminolog på Victoria-universitetet i Wellington. Hon var en av de feminister som varit med i den nya prostitutionslagens tillblivelse, och också varit ansvarig för en av de utvärderingar som gjorts. Hennes engagemang gick dock längre tillbaka i tiden. När hon forskade om kriminella kvinnor i landets historia stötte hon på många berättelser om prostitution, vilket ledde till att hon blev ombedd att göra en intervjubok med nutida sexarbetare. Det ledde i sin tur till ett samarbete med The New Zealand

Prostitute's Collective (NZPC), den förening som organiserat sexsäljare och varit drivande i att få till stånd förändringen i prostitutionslagarna.

Exempel på progressiv politik. För Jan Jordan hängde engagemanget i prostitutionsfrågan ihop med en allmän radikal nyzeeländsk hållning. I sitt arbetsrum i den charmiga huvudstaden på

nordöns sydspets berättade hon inlevelsefullt om 1981 års protester när landet delades, eftersom det helvita sydafrikanska laget Springbok tilläts tävla i landet. Onsdagar och lördagar när spelen pågick stängdes till och med akademiska institutioner ned i protest och vilda demonstrationer utbröt på gatorna. Händelsen var särskilt betydelsefull eftersom machosporten är en viktig del av landets självbild. Jan Jordan, liksom många andra, påpekade också att Nya Zeeland var det första landet i världen där kvinnor fick rösträtt och trots att ordet "feminism" inte varit populärt på länge besatts landets samtliga toppositioner

"... förde en progressiv politik [...] vars konsekvenser inte alla gånger var de avsedda."

"... besatts landets samtliga toppositioner mellan mars 2005 och augusti 2006 av kvinnor ..."

mellan mars 2005 och augusti 2006 av kvinnor: Drottning *Elizabeth*, guvernörsgeneral *Silvia Cartwright*, premiärminister *Helen Clark*, talman *Margret Wilson* och överdomare *Sian Elias*. Samtidigt hade Telecom, det största aktiebolaget, en kvinnlig VD: *Theresa Gattung*.

Andra jag talade med framhöll hur tre decenniers lång kamp mot kärnvapen resulterade i faktisk lagstiftning mot både kärnkraft och kärnvapen. Sedan 1987 får inte ens skepp som har någotdera komma närmare än 22 kilometer från kusten, vilket såklart förargat amerikanerna som velat ankra på väg till eller från olika krig. Den franska underrättelsetjänsten blev dock ännu mer förgrymmad över båtarna som både regeringen och Greenpeace skickat ut i protester mot deras provsprängningar på Stillaohavsöarna Mururoa och Fangataufa sedan 1960-talet. 1985 sänkte de därför Greenpeace-båten *Rainbow Warrior* när den låg ankrad i Aucklands hamn. Det tog lång tid innan nyzeeländarna kom över chocken och köpte franska produkter igen.

Sedan hade de tydligen varit först i världen med ett nationellt sprutbytesprogram. En av gångerna jag besökte NZPC:s lokaler i Wellington fick jag syn på en märklig köpautomat i gränden bakom deras byggnad. Det var en automat där man kunde köpa sprutor, kondomer och steriliseringsservetter. Catherine Healy, ledare för NZPC, presenterade mig för den fantastiskt långa och ståtliga *Dana de Milo*, föreståndare för stadens sprutbytesprogram, som hade kontor på bottenvåningen. Det var för de som kom på andra tider än öppettiderna som automaten i gränden var till för.

Allt detta i lilla Nya Zeeland. Och att man var stolt över att ”punch above ones weight”, att slåss i en högre viktklass, märktes. I en reklamfilm på tv syntes *James Bond*-skådespelaren *Daniel Craig* promenera längs en kaj där ett enormt amerikanskt krigsfartyg inte fick lägga till. Han log kaxigt, knallade vidare in i en pub och svepte ett glas av den inhemska ölen.

En del européer immigrerar likt Eva och hennes man för livstilen och äventyren. Andra, och särskilt engelsmän, kan få anställningar på universitet och inom den sociala servicesektorn. Landet lider precis som Australien av en ”brain drain” och välkomnar därför välutbildade immigranter. Jag nämnde för en britt att jag var imponerad av att Nya Zeeland bland annat varit först med att införa ett nationellt sprutbytesprogram. Han tittrade på mig. Han hade själv under många år arbetat med drog- och socialfrågor i England på en mycket högre nivå än vad han

gjorde nu. Att han bodde i Nya Zeeland berodde på att hans fru hade fått en topposition inom en hälsoorganisation, han hade följt med och hamnat som byråkrat i en mindre kommun. ”Visst”, sa han. ”Men det är lätt att vara progressiv i ett land med bara 4 miljoner invånare.”

Vilket han ju hade en poäng i.

Men att deras nya prostitutionslagstiftning var unik gick inte att komma ifrån.

Prostitutionslagstiftningen. Som så många andra länder var stora delar av prostitutionen tidigare kriminaliserad i Nya Zeeland. I samråd med NZPC och andra berörda parter tog en treårig parlamentarisk kommitté fram *The Prostitution Reform Act (PRA)*. Målet var att stärka sexarbetarnas mänskliga rättigheter och hälsa, skydda dem från exploatering och skapa en bra arbetsmiljö. För att uppnå detta ”legaliserades” inte prostitutionen, alltså kontrollerades med ny specifik lagstiftning och reglering som skett i till exempel Nederländerna och Tyskland. Istället inspirerades man av avkriminaliseringsmodellen som tidigare bara funnits i den australiska delstaten New South Wales.

Enligt PRA är därför allt sexsäljare som arbetar hemifrån eller på en bordell tillsammans med max tre andra behöver göra är att ha hälsoinformation synligt. Detta är så länge ingen av dem bestämmer över de andra eller får pengar av varandra. Om så sker måste de ha en licens, vilket alla som kan sägas ha kontroll över sexarbetare, som bordellägare, chefer och i vissa fall receptionister måste ha. Personer som dömts för våldsbrott,

sexuella brott eller vissa typer av drogbrott nekas licens. Lagen stipulerar dock en hård åldersgräns vid 18 år. Det är olagligt att anställa, ta emot pengar, uppmuntra till eller köpa sex av någon som är yngre än 18 år. Det är dock inte kriminellt att sälja sex under 18 år.

PRA ger också sexarbetare rätt att säga nej till en klient – utan att motivera varför. Ingen kan heller

tvunga en sexarbetare att ha sex med en klient, även om denna redan har betalt. Att lura eller tvunga någon kan ge upp till 14 års fängelse. Att inte använda sig av säker sex kan ge böter, och det är alla som är involverade i transaktionen (de som förestår och arbetar på en bordell, klienter och sexarbetare), som är skyldiga att se till att kondom eller liknande används ifall det finns risk för att aktiviteten kan överföra sexuella infektioner. Dessutom, sexarbetare som vill sluta sälja sex har rätt att få sociala bidrag direkt, utan den vanliga karantäntiden för som gäller vid frivillig arbetslöshet.

”Sedan hade de tydligen varit först i världen med ett nationellt sprutbytesprogram.”

”... stärka sexarbetarnas mänskliga rättigheter och hälsa, skydda dem från exploatering ...”

Samband. Jag trodde ju att den progressiva politiken för marginaliserade grupper hade ett samband, vilket de visade sig ha, inte bara ideologiskt utan även erfarenhetsmässigt bland personerna som arbetade med frågorna. En kille som arbetade på NZPC med "man till man"-prostitution hade tidigare suttit med i den statliga kommittén som utarbetade partnerskap för samkönade par. Dana de Vilo från sprutbytesprogrammet såg jag senare i en påkostad skrift från Human Rights Commission om rättigheter för transgender- och intersex-personer. Att de Vilo bekostat sina operationer genom prostitution var inget som hymlades med och det var uppenbart att många "man till kvinna"-transsexuella hade den erfarenheten. Att få andra jobb var inte lätt, särskilt inte för maorier eller "fa'afafines" från Stillahavsregionen. Det var också en homosexuell man, med en partner från Samoa, som drivit fram PRA i parlamentet – Labourpartiets *Tim Barnett*.

Tim Barnett var inte en lätt person att få ta på. När de konservativa vann valet hösten 2008, efter närmare tio års labourstyre lämnade han politiken, så de gamla mejladresserna och telefonnumren fungerade inte. Till slut, via olika kontakter lyckades jag nå honom. Det visade sig att han var i England, och diskuterade ett prestigefyllt uppdrag för en internationell hjälporganisation. På väg till det nya jobbet passerade han Nya Zeeland och tog sig tid att träffa mig.

Förutom att ge mig information om arbetet bakom PRA berättade Tim Barnett att under mitten av 1980-talet hade Labourregeringen starkt fokus på folkhälsa, miljö samt marginaliserade gruppers rättigheter. Det var Helen Clark, då hälsominister, som såg till att bekosta HIV-preventivt arbete och satte upp tre lagreformer på önskelistan: sprutbytesprogram, avkriminalisering av homosexualitet och prostitution. Hon var inte positiv till prostitution som företeelse, menade Tim Barnett, men hon separerade människan från aktiviteten vilket gjorde att även konservativa politiker kunde ta till sig argumenten. Ville man att sexarbetare, eller homosexuella för den delen, skulle bete sig ansvarsfullt måste man behandla dem som människor.

Så lång så gott, men när det kom till det maoriska paradiset verkade inte allt stå riktigt rätt till.

Maoripolitiken. Det var några saker jag reagerat på när jag först kom till landet. Jag hade tagit en prenumeration på vad jag trodde var den stora morgontidningen, *The Press*, men jag hade svårt att läsa den varje dag. Det var så ofantligt mycket rapporter om våldsbrott, ofta mot barn. En liten flicka hade

bokstavligen används som brottningsdocka av syskon och kusiner och andra släktingar, aldrig tagits till sjukhus och till slut dött av skadorna. Det stod inte några namn, men annan information, liksom foton, gjorde att jag misstänkte att det handlade om maoriska familjer. När jag frågade runt visade det sig vara en allmän uppfattning att så var det för det mesta, men att man inte pratade om det öppet.

Det verkade också vara ett segregerat samhälle. På sydön bodde i och för sig färre maorier, men det verkade ändå inte vara så mycket bevänt med kontakter mellan vita och maorier. Efter som nyandliga grupper brukar använda sig av symboler och tekniker från ursprungsinvånare undrade jag om det fanns sådana samband, men inte. De som passerade Evas ställe använde förvisso trummor, stenar och andra typiska tillbehör, men de verkade snarare vara inspirerade av nordamerikanska indiantraditioner (eller åtminstone föreställningen om dem). Särskild maorisk läkekonst

fanns dock; i en artikel ifrågasattes varför just denna "alternativmedicin" skulle bekostas av allmänna medel men inte annan.

Landförlikningarna jag vagt kände till hade fortsatt. Jag läste om en maorisk klan, en "iwi", som framgångsrikt stämt ett kommersiellt företag som använt sig av deras traditionella dans, haka, i reklam. Det slogs fast att en haka är klanens "intellektuella egendom". En annan iwi hade fått ensamrätt på att handla med grön jade, och ytterligare en annan fick 200 miljoner dollar av den nya zeeländska staten för att deras land konfiskerats en gång i tiden (en dollar är cirka 5 kronor).

Jag läste den där siffran om och om igen. Det var alltså enorma belopp som delades ut till en enda klan. Och landet befann sig, som så många andra länder, i en ekonomisk kris.

Jag tog upp frågan om våld och brott med Jan Jordan, kriminologen från Wellington. Hon berättade att maorier utgjorde kring 15 procent av den totala befolkningen men var mellan 50-60 procent av fängelsepopulationen. Det var en fråga om klass och ras, menade

hon. Fler maorier än vita tillhörde den lägsta socioekonomiska klassen, där det alltid förekommer mer våld och missbruk. Poliserna riktade också in sig på vissa områden, så när maorier bröt mot lagen togs de fast i högre utsträckning än vita. Ett annat problem var att nyzeeländare såg lagen som ett sätt att lösa sociala problem, trots all forskning som visar att fängelser inte är en vidare bra rehabiliteringsplats, utan snarare en plats där folk brutaliseras.

Jag blev förvånad, inställningen var inte i samklang med den humana attityden till marginaliserade grupper, men Jan Jordan

"Ville man att sexarbetare [...] skulle bete sig ansvarsfullt måste man behandla dem som människor."

"... men det verkade ändå inte vara så mycket bevänt med kontakter mellan vita och maorier."

kontrade med att Nya Zeeland har ett av västvärldens tuffaste straffsystem, jag tyckte hon sa att landet kom två efter USA. Attityden finns överallt, fortsatte hon och berättade om ett fall där en ung kille snattat och familjen bestämde sig för att han skulle lära sig en läxa, anmälde honom och lät honom bli dömd till fängelsestraff. Han dödades av en medfänge i fängelsestransporten.

Av Jan Jordan fick jag också förklaringen till varför det var så hög våldsrapporering i min morgontidning. Jag hade vid det laget insett att det fanns tre olika tidningar, en för varje storstad, Auckland, Wellington och Christchurch, men saken var den att fängelset för de värsta brottslingarna fanns just i Christchurch. Eftersom straffen är så långa flyttade ofta hela familjen, där fler kunde vara kriminella, till området för att underlätta besök. När straffen väl var avtjänade fanns kanske inte alltid anledning eller pengar att flytta tillbaka till den ursprungliga orten.

Så alltså, å ena sidan å andra sidan fattigdom och kriminalitet bland maorier, och å andra sidan gigantiska ekonomiska kompensationer för maoriska klaner. Varför? Och så förstod jag inte varför man talade om ”bikulturalism” istället för mångkulturalism. Det fanns ju oerhört många etniska grupper i landet, men alla delades ändå bara in i maorier och ”pakeha” – europeiska ättlingar till de första bosättarna.

Elizabeth Rata. Jag hade fått rådet att träffa *Elizabeth Rata* på institutionen för ”Critical Studies in Education” på Aucklands universitet, så i god innan vi sågs försökte jag få tag på hennes senaste bok, en antologi om etnicitet och policy. Den fanns inte i Christchurch, och när jag kom till Auckland vandrade jag upp och ned för Queens Street, denna myllrande – och multikulturella – shoppinggata, men bokhandlarna där kände inte ens till den. Jag misstänkte att det var som det förutspåts i en tidningsartikel när antologin kom ut två år tidigare, och som jag googlat fram, att boken hade väckt kontroverser.

Jag fick en knapp timme med Elizabeth Rata. För varje fråga jag ställde verkade det finnas en artikel hon eller någon annan redan skrivit – eller en som snart skulle publiceras i hennes kommande antologi. Vi pratade några minuter, hon sprang upp, rotade reda på artikeln, kopierade och gav till mig.

När jag gick därifrån hade jag förstått varför hon var så kontroversiell.

En gång hade en av personerna som initierat särskilda skolor för maoriska barn hade Elizabeth Rata, själv ”pakeha” och då

gift med en maorier, påbörjat sin doktorsavhandling med samma intentioner som många andra radikala under 1980-talet: att stödja maoriernas politiska aspirationer. Efter att den radikala generationen kämpat mot Vietnamkriget, apartheid, kärnvapen och för kvinnors rättigheter, hade så gott som all fokus flyttats till den etniska frågan, som alltså gick under benämningen bikulturalism. Det handlade om forskning ”av maorier, för maorier med maorier”. Elizabeth Rata studerade entusiastiskt fiskerier, släktgrupper och skolor – men hade till slut varit tvungen att inse att de ursprungliga intentionerna misslyckats. Istället för att maorier generellt fått det bättre hade det skapats en elit av maorier med ekonomisk och politisk makt. Dessutom hade det uppstått en ”neotribalistisk” kapitalism, allt medan de fattiga och marginaliserade maorierna var precis lika fördelade som tidigare. Men inte nog med det. Hon menade att bikulturalismen utvecklats till en ortodoxi som hotade hela den nyzeeländska demokratin.

Det var tur att Elizabeth Rata hade försett mig med så mycket material, för när jag frågade varför situationen uppstått svarade hon att det handlade om hur den vänsterliberala medelklassen hanterat skuld- och maktparadoxen, vilket i sin tur var länkat till den västerländska hegemonins nedgång. Kulturalism och identitetspolitik var ett globalt fenomen, påpekade hon, det som var speciellt med deras situation var dels utvecklandet av det bikulturella konceptet, dels den massiva inverkan tolkningen av waitangi-principerna haft på deras utbildningssystem.

Jag behövde läsa på.

Waitangifördraget. Waitangifördraget visade sig vara tämligen omtvistat, både vad gällde dess betydelse när det undertecknades och hur det skulle tolkas i dag, delvis eftersom texten inte är desamma på de två språken. En del menar att syftet rätt och slätt då var att utropa brittiskt styre över landet och länka in det i imperiet. Andra anser att det är ett pågående partnerskap mellan maorier och

regeringen. Oavsett vem som har rätt blir ändå frågan vilka som är ”partners”. Det beskrivs som två distinkta grupper – men att alla som inte är maorier skulle vara ”pakeha” accepteras inte av alla, och stämmer inte heller. Pakeha inkluderar inte tidiga bosättare med kinesiskt och indiskt ursprung, och inte heller nutida icke-brittiska migranter. Den andra frågan är vilka som inkluderas i gruppen av ”maorier”. Själva konceptet av tydliga etniska kategorier håller inte vid närmare granskning, särskilt inte i ett land där så många familjeallianser skett mellan grupperna. En forskare har visat att maoribeteckningen används på

”Istället för att maorier generellt fått det bättre hade det skapats en elit av maorier med [...] makt.”

”... det handlade om hur den vänsterliberala medelklassen hanterat skuld- och maktparadoxen ...”

tre överlappande sätt: tillhörande en släktgrupp, en frivilligorganisation och/eller den etniska gruppen. Jag förstod att här låg också dilemmat med förlikningarna mellan maorier och staden. Det var bara de som tillhörde en viss iwi som kunde dra fördel av förlikningssystemet, inte marginaliserade maorier i storstadsområdena; många tillhörde inte ens någon klan.

Ytterligare problem är att det inte ens var alla klaner som undertecknade avtalet, eller ens fick det. Men det som verkligen verkade ställa till det var idén om fördragets ”principer”.

Waitangifördraget finns inte medtaget i konstitutionen, men 1986 deklarerades i ”State Owned Enterprises Act” att kronan inte får agera på ett sätt som står i strid med waitangi-principerna. Sedan dess har dessa principer placerats i flera hundra förordningar, bland annat 1989 års ”Education Act”. Vad dessa principer är, är oklart. En minister kommenterade att han var ganska säker på att ingen riktigt visste vad de menade när de skrev under på utbildningsreformen. Den här situationen medför att det skapas utrymme för etniska ”mäklare” med mycket makt, en maorisk elit som tolkar principerna och förhandlar på olika nivåer i samhället.

Elizabeth Rata hade sagt att det uppstått en situation där bikulturalismen som idé inte fick ifrågasättas. Och det verkade mycket riktigt vara så; även akademiker som ansåg att det var ett dilemma att använda sig av bikulturalism som princip i en multikulturell situation vågade inte vara konsekventa hela vägen.

Bikulturalismens konsekvenser. Historikern *Manying Ip* blev avrådd från att forska om familjeallianser mellan maorier och kineser, trots att ingen forskning tidigare gjorts. Hon genomförde projektet ändå, och i boken ”*Being Maori Chinese. Mixed Identities*” som publicerades 2008 berättar sju familjer sin historia och, kommenterar dagens situation. Genom den demonstreras bland annat hur flytande identitet och etnicitet är och hur dessa är beroende av förändrade etniska maktrelationer.

Vid förra sekelskiftet befann sig kineser och maorier i en liknande marginaliserad och socioekonomisk position, dessutom ofta geografiskt nära varandra, menar *Manying Ip*. I utkanterna av de begynnande städerna, långt bort från offentlig kontroll, drev de handelsträdgårdar. De var grannar, vänner, arbetskamrater och blev familjemedlemmar. De mer intima relationerna skedde nästan uteslutande mellan kinesiska män och maoriska kvinnor – och bestod ibland av mer monetär art, vilket nog bidrar till att göra ämnet känsligt. Det fanns inte många kinesiska kvinnor i

landet. Kineserna hade varit välkomna som arbetskraft i landet under 1860-talet, men när guldet sinade i gruvorna tjugo år senare stiftades de första anti-kinesiska lagarna och då fanns 4 995 män mot 9 kvinnor.

Även om grupperna delade en liknande situation behandlades de dock olika, poängterar *Manying Ip*. Kineserna var ovälkomna utlänningar medan maorier trots allt var brittiska undersåtar, må så vara ädla krigare av en primitiv ras, men de hade rätt att skyddas av den brittiska regeringen. Så länge de höll sig undergivna vill säga. Mötet mellan kineser och maorier skedde

också enligt *Manying Ip* under den allra mest rasistiska perioden av det nyzeeländska nationsbygget. Maorier var det inget större problem med, de betraktades likt de australiensiska aboriginerna som en utdöende ras och kineserna var man ju på väg att lagstifta bort. Bastardbarnen dem emellan var däremot direkt farliga för den framtida vita nationens genpool.

Dessa skulle oundvikligen försvaga landets anspråk på att vara söderhavets ”*Better Britain*”. Det tragiska var att barnen inte heller var välkomna bland varken maorier eller kineser, vilket är en annan orsak till varför det inte forskats om detta tidigare.

Den inbördes relationen mellan maorier och kineser är nu fullständigt förändrad, menar *Manying Ip*. Maorirenässansen under sena 1970-talet påverkade även maorikineserna. Många tog del av protesterna, lärde sig språket och studien visar att det är vanligare att identifiera sig som maorier än som kines. En av personerna som blir intervjuad säger talande att det under 1980-talet var ganska coolt att vara maori – men att det aldrig varit

coolt att vara kines. Kanske kan det ibland kännas direkt hotfullt. Under det tidiga 1990-talet när invandringsfrågan politiserades gick även ledande maorier till attack mot asiater. De nya kineserna har upplevts som ”*gatecrashers*” som kommit in i landet med hjälp av pengar, och nu tävlade om arbete, service och resurser. Att många av de nya kineserna utgått från att Nya Zeeland är ett vitt

land har förstärkt maoriernas missnöje.

En annan tvist har rört tolkningen av waitangifördraget. En del menar att avtalet ger maorier medbestämmanderätt i beslut som berör invandring, särskilt gällande de som inte kommer från Europa och Australien. Senast i slutet av 2006 förstärktes rivaliteten när medier påstod att den nya asiatiska gruppen växer fortare än maorier, och snart kommer att ta över som landets största etniska minoritetsgrupp. Detta är dock inte sannolikt, menar *Manying Ip*, och påpekar dessutom att med ”asiatisk etnisk grupp” avses nordasiater (framför allt kineser, koreaner

”... men när guldet sinade i gruvorna tjugo år senare stiftades de första anti-kinesiska lagarna ...”

”Maorier [...] betraktades [...] som en utdöende ras och kineserna var man ju på väg att lagstifta bort.”

och japaner), sydasiater (som indier, pakistanier, och srilankeser) samt sydöstasiater (malaysier, filipiner, thailändare och vietnameser).

Rasismen går dock även åt andra hållet. De som verkligen är rasistiska är kineser, säger några av de som intervjuas i boken. Kineser kallar sig själva för ren (människor) men alla andra är gu (utländska spöken) och mixade kallas zashong (bastarder). Flera av maorikineserna berättade att de upplevde att de alltid har varit mycket mer välkomna i maoriska grupper och att det var vanligare att andra kineser såg ned på dem. Mot den här bakgrunden går det att förstå varför en ung maorikinesisk kvinna beskrev sin upplevelse av konflikten som att en sida av henne attackerade den andra.

Trots denna förödande kritik av bikulturalismens konsekvenser avslutar ändå Manying Ip sitt resonemang ideologiskt blidkande. Landet måste ha en öppen och ”färgblind” immigrationspolicy, skriver hon, så spänningen mellan bikulturalism och multikulturalism måste lösas, vilket hon tror att de med blandad identitet kan bidra till. Men sedan skriver hon att dessa två positioner inte borde tas som binära motsatser, istället kan bikulturalism uppfattas som ramverket inom multikulturalism kan be verklighet.

Hur det ramverket ska utformas förklaras dock inte.

Jag märkte hur jag avhöll mig från att gå in på diskussionen om bikulturalism allt för mycket med de aktivister, politiker och myndighetspersoner jag träffade – förutom de i Elizabeth Ratas krets. Det var känsligt och jag tyckte inte att jag hade tillräckligt med kunskap. Men ju mer jag lärde mig om effekterna av bikulturalismen desto mer förstod jag kritiken.

En kvinnlig polis vägrade följa maoritraditionen – att gå bakom männen – när hon skulle eskortera ut några män som just blivit dömda för ett brott ur rättsalen. Hon blev tillsagd att göra det ändå, så hon klagade – och blev av med sitt jobb. En akademiker som inte ville delta i en religiös maorisk ceremoni på ett universitet, med hänvisning till att han inte skulle vara med på någon annan religiös ceremoni heller, blev anmäld och utpekad som rasist. En man som arbetade som kock berättade att han haft i uppdrag att lära killar på glid kockyrket. Det var många som ville gå, men maoriska pojkar fick företräde. Det visade sig att många av dem inte var intresserade av att vara där, slutade och deras platser stod tomma. När han då föreslog att man även skulle ta in icke-maorier också blev hans kontrakt uppsagt.

Och det här med våldet. Andra gången jag träffade Elizabeth Rata tog jag upp frågan. Hon undrade om jag kände till mordet

på tremånaderstvillingarna året innan. Det gjorde jag inte. Pojkarna dog av svåra skallskador och det var uppenbarligen någon i familjen som misshandlat barnen till döds, men polisen släpptes inte in i huset med hänvisning till de maoriska sorgeseder som påbjuder att främlingar inte får släppas in. Senare läser jag att sannolikheten att maoriska barn ska dö till följd av missförhållanden i hemmet är dubbelt så stor än för andra barn.

Att den ideologiska konformiteten skulle hota demokratin, som Elizabeth Rata hävdade, skulle man kanske tro var lite överdrivet, men när jag i en av hennes artiklar läste att det under en

termin på en lärarutbildning stod skrivet på vita tavlan: ”Akademisk frihet är ett västerländskt begrepp” förstod jag hennes oro. Det mest talande exemplet menar hon och statsvetaren *Roger Openshaw*, medförfattare och medredaktör till antologierna, är det avtal som slutits på sydön mellan Ngai Thau (klanen som en gång var inblandad i debaclet med den engelska kaptenen) och olika

utbildningsinstitut. Klanen har fått till uppdrag att deklarerat vad som är kunskap och inte, och har dessutom stor kontroll över styrnings- och operativa frågor. All personal som är av betydelse för maorier, och de som undervisar maori, måste kunna demonstrera sin särskilda maoriskunskap ”kaupapa maori”, eller annan icke-västerländsk kunskap.

Kaupapa maori ges ibland högre status än det som räknas till västerländsk kunskap. I en utställning på det nationella museet hade referenserna till en massaker som maorier utfört på Chatham-öarna tagits bort. När forskare protesterade berättigade museet sitt handlande med att det inte finns någon objek-

tiv sanning och att maoriskunskap måste skyddas till varje pris. Kaupapa maori har även blivit en erkänd kunskapsform hos regeringsdepartement. I en broschyr om elsäkerhet för hushåll står att ur ett maoriperspektiv ska termen ”jord” översättas till Papatuanuku som Moder Jord, källan till all energi, och att när man överför maoriskunskapen till det elektriska flödet och stickkontakt med tre

piggas ska den aktiva fasen stå för det andliga, aktiva elementet ”tapu”, den neutrala fasen för det fysiska ”noa” och jordfasen för livskraft.

Akademikern som skrev om fallet kommenterade sarkastiskt att man borde införa ytterligare en kolumn och förklara elflödet med kristen kosmologi.

Men det stannar inte där. Vid ansökan för forskningspengar måste forskare fylla i särskilda formulär kring maoriskt partnerskap där man ska identifiera maorigrupper som konsulterats gällande ansökan, beskriva vilken roll de ska ha i den fortsatta

”En kvinnlig polis vägrade följa maoritraditionen [...] hon klagade – och blev av med sitt jobb.”

”... hade referenserna till en massaker som maorier utfört på Chatham-öarna tagits bort.”

utvecklingen av projektet och redogöra för huruvida maorier är med i någon form gällande själva forskningen. Det ska redogöras för de planer som finns för att stödja utvecklingen av maorikapacitet, om forskningen kommer att leda till utvecklingen av specifika maoriska forskningsmetoder, och hur man ska se till att den maoriska kulturen inte komprometteras. Konsekvensen är att det inte längre görs mycket forskning i det här området, menade Elizabeth Rata. Dessutom äventyras den vetenskapliga analysen av samhällsfenomen och begränsar universitetens uppgift att vara samhällskritiker.

Svensk jämförelse. Förutom att det var intressant att upptäcka det bikulturella myntets baksida, var det oundvikligt att inte dra paralleller mellan nyzeeländsk bikulturalism och svensk jämställdhetspolitik.

Sedan jag engagerade mig i en tynande kvinnorörelse i början av 1980-talet hade jag bevittnat hur feminismen flammade upp under 1990-talet, och hur det gradvis skapats ett politiskt korrekt klimat som i dag upprätthålls av en viss jämställdhetsdiskurs och en kader ”jämställdhetsexperter” på olika nivåer i samhällsstrukturen. Flera med mig har kritiserat feminister med politisk makt som inte verkar bry sig om de negativa konsekvenser som jämställdhetsreformer får för de mest marginaliserade grupperna av kvinnor, att man hellre än att arbeta för pensionärer och kvinnor i låglöneyrken fokuserar på ”individualiserad” föräldraförsäkring och att kvotera in kvinnor i börsnoterade styrelser. Paralleller finns också till kunskapsproduktionen och forskningen.

Under den tid jag arbetade nära kvinnojourerna i början av 1990-talet talades ofta om ”magkänslans sanning” och det fanns motvilja bland de ideella kvinnojourerna att ha handledning, den ansåg ”patriarkal”. Det har nog ändrats en del i dag, och inte heller går det att påstå att genusvetenskap är ovetenskaplig ur ett västerländskt kunskapsperspektiv, men det är intressant att forskare som söker medel från Vetenskapsrådet måste ange om de har genusperspektiv, och att finns en myndighet – Nationella sekretariatet för genusforskning – som bland annat ska arbeta för ”ett ökat medvetande om genusperspektivets betydelse”. För att inte tala om de senaste förslagen att universitetskurser och personal ska ”genuscertifieras”. Vad det inte förresten precis ”Elitfeminister” som journalisten *Susanna Hakelius Popova* kallat sin bok för, där hon bland annat menade att genusforskning var politisk ideologi – vilket fick 39 akademiker att angripa henne i en artikel på DN debatt?

Identitetspolitikens baksidor har formulerats även i inomfeministiska och akademiska sammanhang. Statsvetaren *Wendy Brown*, som får allt mer uppmärksamhet i Sverige, har ingående problematiserat feminismens och jämställdhetspolicyns inbyggda konflikter vad gäller cementeringen av underordning och bristen av visioner som i grunden kan förändra. Men självkände åtminstone inte jag riktigt till de historiska och globala sammanhang som identitetspolitiken är sprungen ur, och som kan förklara varför sådana liknande situationer samtidigt kan uppstå på var sin sida av världen.

Varför identitetspolitik. Det är den liberala vänsterns egna ambivalenta position i samhället, en relativt privilegierad ny medelklass som har varit ansvarig för reträtten från klasspolitik till kulturpolitik, skriver Elizabeth Rata och Roger Openshaw i en av artiklarna jag fick med mig från besöket i Auckland. Redan 1968 identifierade sociologen *Frank*

Parkin reträtten. Han menade att radikala människor med utbildning inom humaniora och samhällsvetenskap fann frizoner i olika kreativa yrken och välfärdsyrken. På så sätt kunde de dra nytta av kapitalismen, samtidigt som de slapp att involvera sig direkt i kapitalistiska göranden. Ett praktiskt sätt att utöva sina talanger och behålla sina ekonomiska positioner utan att behöva köpslå med sina radikala politiska ideal, alltså. Och det var utifrån denna makt- och skuldparadox som den radikala nya medelklassen gjorde skiftet från klass- till kulturpolitik.

Skiftet gjorde också att man kunde avleda uppmärksamheten från konsekvenserna av att överge klassprojektet. Den demokratiska staten blev avfärdad som icke representativ. Det var en vit manlig klubb som exkluderade minoriteter. Det var inte längre proletariatet som upplevde förtrycket av kapitalistisk exploatering, utan etniska grupper, ursprungsbefolkningar, kvinnor, homosexuella, handikappade och religiösa minoriteter. Dessa var

offren i en ny förtrycksdiskurs: patriarkatet och den ”västerländska” kulturen. Minoritetsgrupper skulle därför delta i det politiska livet, nya röster skulle höras och respekteras, något som dessutom skulle bidra till den politiska kulturens mångfald. Men det visade sig att regeringars samarbete med traditionella, och ibland självutnämnda, ledare inte var en rak väg mot demokrati. Eliter med egenintressen skapades, och precis som exemplen från Nya Zeeland och Sverige visar, är anspråket på att representera sina respektive grupper helt beroende av att gruppernas olikhet upprätthålls och betonas.

”... det fanns motvilja bland de ideella kvinnojourerna att ha handledning, den ansåg ’patriarkal’.”

”För att inte tala om de senaste förslagen att universitetskurser och personal ska ’genuscertifieras’.”

Jonathan Friedman, professor i socialantropologi och som skrivit förordet till Ratas och Openshaws antologi om etnicitet och policy, menar att det här skiftet är relaterat till ett globalt skeende, den västerländska hegemonins sammanbrott. Friedman beskriver en förändringsprocess som skett på två nivåer: en politisk-ekonomisk, och en social-kulturell. Förändringen påbörjades i mitten av 1970-talets, och innebar början till slutet på modernismens framåtblickande optimism. Mycket förenklat kan sägas att Friedman menar att när västs starka ekonomiska position inte längre kunde reproduceras – staterna blev svagare och de liksom stora företag decentraliserades – användes flexibilitet för att lösa problemen. Man skar ned och skaffade underleverantörer, vilket påverkade mångas inkomster negativt. Decentraliseringen hade sin parallell i den politiska fragmenteringsprocessen. Resultatet var konflikter, krig och fattigdom, vilket startade en massiv migration till de äldre och urbana centrumerna i väst.

Där formades en ny underklass, och där ökade droger och våld.

I den här situationen försvinner framtidsorienteringen, menar Friedman, och historien blir en tillflyktsort från en värld där framtiden inte längre dominerar nutiden. Eller som han formulerar det: ”När inte framtiden längre finns, finns alltid det förlutna.” Det här kommer till uttryck i intellektuella rörelser och i populärkulturen, genom en dragning till postmodernism och till religiösa, etniska och andra former av kulturella rötter och identitet. Även nationella identiteter förändras, vilket märks i hur man börjar gravitera mot det ”primitiva”.

Det speciella med NZ:s progressiva politik. Det var många frågor som väcktes under min resa, och i jämförelsen mellan Sverige och Nya Zeeland. Om det är så att identitetspolitiken är ett globalt fenomen, att den är sprungen ur den nya medelklassens makt- och skuldparadox och att den kan utvecklas till en ortodoxi – innebär det då att området är godtyckligt? Skulle den nyzeeländska bikulturalismen lika gärna kunnat vara en jämställdhetspolitik, och skulle det kunna vara samisk identitetspolitik som genomsvarat svensk policy och fått intersektionalitetsfeminister att göra rennäringspolitiken i nordkalotten till sin huvudfråga? Troligtvis inte, det är fler saker som samverkar. Men i vilket fall innebär bikulturalismens dominans och feminismens låga status i Nya Zeeland att jag bedömde att det inte var särskilt troligt att sexköpslagen skulle införas i landet. Lagen är helt beroende av en viss slags jämställdhetsretorik. Inte heller fanns rätt momentum. De få radikalafeminister som uttalade sig i frågan fick inget

gehör, och de politiska aktörer som ogillade avkriminaliseringen och PRA gjorde det på uttalat konservativa grunder. Politiker jag hade kontakt med trodde att den konservativa regeringen nog gärna skulle vilja riva upp lagen, men under den pågående recessionen fanns viktigare frågor att prioritera.

Det fanns ytterligare åtminstone tre komponenter som gjorde att jag drog slutsatsen att sexköpslagen inte var ett reellt alternativ för Nya Zeeland. Det kanske inte handlar så mycket om bikulturalism och identitetspolitik, men säger en hel del om landet.

”Den enda statliga tv-kanalen måste anpassa sitt utbud för att få reklamintäkter.”

Progressiv/pragmatisk vs. progressiv/utopisk. Under mina år i Australien tänkte jag ofta på den utbredda skeptiska inställningen till staten och dess representanter. Medierna ansatte politikerna hårt och till och med vänsterfalangen inom Labourpartiet hade mer anti-auktoritära tendenser än de svenska liberalerna. Nyzeeländsk politik verkade ha liknande drag,

även om det inte alls fanns samma rigorösa mediegranskning och debatt, eller allmän politisk medvetenhet – vilket en akademiker jag talade med tillskrev effekterna av ekonomiska universitetsreformer och avsaknad av icke-kommersiell media. Den enda statliga tv-kanalen skulle vid årets slut återbetala de medel de fått, så även de måste anpassa sitt utbud för att få reklamintäkter. Men den anti-auktoritära hållningen fanns där, hos vänstern som hos högern. Tim Barnett kallade sig för libertariansk socialist, eftersom han arbetade för det gemensammas bästa men absolut inte ville använda lagstiftning för att kontrollera människor. På ett möte med kommunalpolitiker där prostitutionsfrågan avhandlades avslutade

”När den nya prostitutionsreformen gick igenom var det bara med en rösts övervikt ...”

den konservative ordföranden mötet med orden: ”Som libertarian anser jag att människor ska få göra vad de vill så länge det inte skadar någon annan”. Jag höll på att trilla av stolen. Min bestämda uppfattning var att han letat efter en kommunal förordning som skulle kunna användas för att bekämpa prostitutionen i hans område.

Både i Nya Zeeland och i Australien kan hållningen förklaras med en önskan att distansera sig från det mer hierarkiska moderlandet. Många nyzeeländare menade att deras självbild var att de var mer egalitära, mindre reserverade och pretentiösa än engelsmännen, och att de motsatte sig dubbelmoral. Den pragmatiska hållningen i dessa två länder verkade också vara likartade. Det var lagstiftningens och reformernas effekter som räknades. När den nya prostitutionsreformen gick igenom var det bara med en rösts övervikt; parlamentet hade blivit mer konservativt under de tre år som kommissionen arbetat fram lagförslaget. Landets enda muslimska

parlamentsledamot *Ashraf Choudhary* som in i det sista tvekade förklarade sitt stöd med att han rannsakat sig själv under de senaste dagarna, och kommit på att man alltid måste se till att människor har det bra.

Det tycktes mig som att om den svenska politiken kan beskrivas som av progressiv-utopiskt slag, där det är av underordnad betydelse om individer far illa för det kollektivas bästa, är den nyzeeländska snarare progressiv-pragmatisk. Det gör att en symbolisk morallag som sexköpslagen, vars effekter är svårutvärderade, inte är särskilt intressant för Nya Zeeland.

Ett annat drag som skiljer de politiska kulturen åt, och som kan förklara varför vi vet mer om Nya Zeelands får än deras politik, är att även om nyzeeländarna är stolta över sin progressiva politik ägnar man inte kraft åt att saluföra den internationellt. Den nationella identiteten verkar inte vara beroende av att andra noterar att man gör något bra, det räcker med att själv veta det. Säkert spelar här ett i grunden gott brittiskt självförtroende in.

Den dominanta kulturens värderingar. Det finns en ilska och syrlighet hos identitetspolitikens kritiker, som även märktes i artiklarna som kritiserade den nyzeeländska bikulturalismen. Reaktionen är förståelig, men som antropologen *Erich Kolig* påpekar i en artikel i Elizabeth Ratas kommande antologi har multikulturalism till syvende och sist sitt gravitationscenter i den dominanta kulturen. Vad som tillåts är det som berikar västerländsk kultur, och som kan inlemmas i redan existerande ideologiska, juridiska och sociala strukturer. Avvikelser från majoritetsnormen är bara tillåtet inom några få snävt definierade områden; det som inte utmanar majoritetsvärderingarna på allvar. Det innebär att policy för ursprungsinvånare egentligen inte ger kulturell frihet till olika folkslag, utan bara är ett mer subtilt kontrollsystem. Man låtsas prioritera äkthet samtidigt som man låser in kulturens konstruktivitet och kapacitet till omformulering och återupppfinning. Detta är en mer sofistikerad och liberaliserad modell än den traditionella homogeniseringen av nationalstaten, menar Kolig, men det handlar fortfarande om assimilering.

Koligs tes är en viktig påminnelse om att ibland är det bara paketeringen av normer och maktmönster som förändras.

Jag var imponerad av det arbete som NZPC och andra gjorde i prostitutionen. När jag besökte deras olika lokaler såg med egna ögon hur respektfullt sexsäljare och andra i branschen behandlades av personal, myndigheter, politiker och andra besökare. Poliser som inte kallade de storgvuxna transorna på gatan

för ”hon” fick en åthutning av sina chefer. Jag imponerades också av deras säkerhetsprogram via sms-tjänster och ”minners”; frivilliga som såg till att gatuarbetare kom tillbaka efter att ha varit med en kund, liksom den konsultation som alla som ville börja sälja sex rekommenderades gå igenom. En del beslöt sig efter samtal med de erfarna sexarbetarna att jobbet inte skulle passa dem. Men efter ett tag tyckte jag att det var märkligt att ingen någonsin argumenterade för lagstiftningen och det skadeförebyggande arbetet ur ett feministiskt eller kvinnoperspektiv. Jag frågade de ledande kvinnorna på NZPC varför. Min uppfattning var ändå att grunden i deras engagemang var feministiskt. Visst var det så, men allteftersom de arbetat med frågan, och särskilt när de började jobba med transpersoner och manliga sexsäljare kom det att handla mer om humanism och mänskliga rättigheter. En av dem tillstod att det kunde vara ett problem, för hon höll med mig om att en liberaliserad prostitutionslagstiftning kan

förstärka mäns föregivna rätt till kvinnors kroppar när helst och hur helst de önskar. Men det viktigaste var ändå att vara pragmatisk, sa hon. Började man prata om de sakerna skulle man inte få allmänheten med sig; landet var fortfarande allt för sexistiskt.

Jag hade fått förklarat för mig att straffet för våldtäkt var högt eftersom våldtäkt ursprungligen var ett brott mot mäns egendom. Och visst var det fem kvinnor som innehavde toppositionerna, men det var kvinnor som gick att känna igen i den nyzeeländska kontexten. Helen Clark kom från en bondefamilj, hon var ingen nippertippa. Den motsägelsefulla slutledningen är att samma sexistiska värderingar som gör att sexköpslagen och dess jämställdhetsretorik får svårt att fästa i Nya Zeeland, gör att rätt slags lobbyarbete kan få igenom en lagstiftning som faktiskt förändrar de mest marginaliserade kvinnors villkor.

Men det var inte utan att jag saknade lite radikalfeminism i regionen. På väg till Sverige stannade jag några dagar i min gamla hemstad Adelaide, Australien. Invid en av stadens utfarter läste jag på en handtextad skylt på ett pubtak: ”Kycklingvingar för 2,50. Nya flickor varje torsdag”.

Fortfarande landsbygdskultur. ”Mördad prostituerad var snäll och godhjärtad” var rubriken till en artikel om *Mallory Manning* som hade dödat en månad tidigare i Christchurch. Bilderna som ackompanjerade artikeln visade henne leende tillsammans med sina syskon när de var barn. Ett stämningsfullt porträtt som tagits för en fotobok om sexarbetare i gatumiljö visade hennes skönhet som vuxen kvinna. I artikeln stod att hennes

”En del beslöt sig efter samtal med de erfarna sexarbetarna att jobbet inte skulle passa dem.”

”... straffet för våldtäkt var högt eftersom våldtäkt ursprungligen var ett brott mot mäns egendom.”

barndom för det mesta var som vilket annat barns som helst. Hon hade en hund som hon avgudade och kallade *Bandit*. Hon älskade att simma och leka vid floden med sina syskon. Som alla andra goda systrar skyddade hon sin lillebror mot dumma skolkamrater. En vän som hon träffat i fängelset sa att hennes snällhet sken igenom redan första gången de sågs.

Ytterligare en månad senare sändes ett reportage i tv-programmet 60 Minutes där den mångdubblade tragedin kom fram. Manning hade slutat med heroinet och behövde inte sälja sex längre. Hon gjorde det den kvällen för att få ihop pengar till julklappar till familjen. Journalisten frågade brodern hur det känns att veta det. ”Det är hjärtskärande”, sa han, ”att tänka sig att... att hon brydde sig så mycket om sin familj, att hon gjorde en sådan sak bara för att göra oss glada.” Polisen som ledde utredningen fick frågan om det var ett problem för allmänheten att hon var prostituerad. Han svarade att det blivit mycket tydligt att Mallory faktiskt var en människa, och att allmänheten fokuserade på personen som mördat henne. Direkt efter fick brodern komma till tals igen. Han ville inte att folk skulle se henne som en sexarbetare, en hora, en prostituerad eller narkoman, för hon var inte bara det. ”Hon var min syster”, sa han bestämt. Utredaren var med några veckor senare i den nyzeeländska versionen av *Efterlyst*, eftersom polisen hade nya rön som de vill gå ut med. Han visades i ett klipp från en presskonferens där han sa att Mallory arbetade som prostituerad, men att hon också var någons partner, dotter, syster och att hon verkligen inte förtjänade att dö på det sättet hon gjorde.

Min initiala förklaring till hur Mallory Manning beskrevs var att man som ett led i den progressiva politiken arbetat med i att humanisera individerna i de marginaliserade grupperna. Det var ju en sådan kontrast mot hur kvinnor med erfarenhet av prostitution porträtterats i Sverige. Jag tänkte på det grovkorniga passfotot av *Catrin da Costa* som mördades i Sverige i mitten av 1980-talet. Jag mindes inga andra foton eller artiklar om hur hon var som människa, bara att hon var narkoman, prostituerad och blev styckad. Jag tänkte också på argumentet som används som slutgiltigt trumfkort av prostitutionsmotståndare i svenska debatter: ”Tänk om det vore din dotter som var prostituerad!” Här var det tvärtom just att Mallory Manning var en dotter som poängterades.

Det var mycket riktigt en medveten strategi att gå ut med de mer personliga porträtten av Manning. Den första medierapporteringen hade varit mer fokuserad på att hon var narkoman

och prostituerad. Detta var inte bara dåligt för det polisiära arbetet, det gick emot det uppdrag som polisen och övriga myndigheter fått sedan införandet av PRA; att skydda och samarbeta med sexarbetare och deras kunder.

Men kanske handlade det i grunden också om något annat.

Samma dag som jag lämnade landet lyckades jag och en parlamentsledamot få till stånd ett möte på flygplatsen. Vi hade försökt under en tid men han hade varit tvungen att ställa in några gånger. Nu kom han in med ett flyg, och jag skulle iväg några timmar senare. Vi åt frukost i business class-loungen och pratade.

Han hade brottats med ett problem, sa han. Tongivande personer i hans väljarkår ville förbjuda gatuprostitutionen i ett visst område, och försökte få honom att arbeta för möjligheten att införa kommunala förordningar i PRA som kunde reglera sådant. Den svenska sexköpslagen hade diskuterats, men han trodde inte att det skulle vara någon bra lösning. ”Vi måste komma ihåg”, sa han och

lutade sig fram mot mig, ”att dessa kvinnor är våra mostrar, döttrar, mammor, kusiner. Så vi måste göra vad som är rätt för dem. Att kriminalisera skulle göra det värre.”

Återigen samma ord, men med en annan betoning, annan premis och annan slutsats än i Sverige. Istället för: ”Tänk om det vore din dotter...” där den underförstådda eller uttalade fortsättningen lyder: ”... då skulle du minsann också vilja att prostitutionen försvann”, så är det: ”Tänk om det vore din dotter...”, med fortsättningen ”... då skulle du vilja att hon blev skyddad på bästa tänkbara sätt.”

Jag grunnade på skillnaden och när jag stannade till i Ade-

laide tog jag upp det med en vän som är politiker, född i Asien och har syskon som bor i Nya Zeeland. ”Kanske beror inställningen på den rurala bakgrunden”, föreslog hon. ”Det är ett sådant ungt och litet samhälle, och många av dem som invandrar kommer också från små öar och små samhällen. Alla människor, även de som far illa, är någons släkting eller partner.”

Har hon rätt skulle det innebära att där den svenska skammens laddning ligger i att ha en dotter som ägnar sig åt något så fruktansvärt som att sälja sex eller vara narkoman, skulle det i det nya zeeländska sammanhanget vara en skam om man inte skyddade sin älskade från faror.

Vad var det Georgina Beyer, den transexuella parlamentsledamoten, hade sagt? Att det fanns en navelsträng som förband de marginaliserade grupperna.

Hon menade det som en metafor, men det skulle också kunna förstås bokstavligen. □

”Det var ju en sådan kontrast mot hur kvinnor med erfarenhet av prostitution porträtterats i Sverige.”

”Tänk om det vore din dotter [...] då skulle du vilja att hon blev skyddad på bästa tänkbara sätt.”